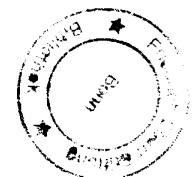

NADÁCIA FRIEDRICA EBERTA
Prognostický ústav SAV

Pavol Kárász a kolektív

Základné makroekonomicke proporcie vývoja ekonomiky Slovenska
v roku 1995 z pohľadu komunálnej sféry

Bratislava, apríl 1995

C 96 - 01902

NADÁCIA FRIEDRICHА EBERTA

Prognostický ústav SAV

Pavol Kárász

Juraj Renčko

Iveta Pauhofová

Základné makroekonomicke proporcje vývoja ekonomiky
Slovenska v roku 1995 z pohľadu komunálnej sféry

Bratislava, apríl 1995

C 96 - 01902

O B S A H

1. Úvod	5
2. Očakávané makroekonomické proporcie.....	6
3. Vybrané regionálne aspekty vývoja	11
4. Možnosti vývoja úverových zdrojov.....	16
5. Verejné finančie z pohľadu rozpočtov miestnych samospráv	20
6. Základné rámce vývoja finančnej situácie komunálnej sféry	25
7. Záver	30

Prognostická štúdia bola vytvorená za podpory Nadácie Friedricha Eberta v rámci projektu
SAV číslo: 2/1160/94 „Stabilizačné a reštrukturalizačné možnosti ekonomiky Slovenska“,
riešeného na Prognostickom ústave SAV.

1. Úvod

Národohospodárske súvislosti regionálneho vývoja patria medzi doposiaľ biele miesta slovenského ekonomickejho poznania. Postup transformácie pritom kladie čoraz náročnejšie podmienky, s ktorými sa regióny v rámci danom možnosťami národného hospodárstva musia vysporiadať. Potreba poznatkov využitelných v tejto oblasti je obzvlášť zvýraznená najmä v roku 1994 dosiahnutým transformačným rastom, rozširujúcim možnosti pre ďalší vývoj. Nezohľadňovanie týchto možností pri hospodárskopolitickejch rozhodnutiach môže viesť k ďalšiemu prehľbovaniu rozdielov v ekonomickej úrovni a výkonnosti regiónov, ktorá je už i tak značná.

Predkladaná prognostická štúdia predstavuje príspevok autorského kolektívku k budovaniu týchto poznatkov. Vznikla upresnením a reštrukturalizáciou prognózy základných makroekonomických proporcií vývoja ekonomiky Slovenska v roku 1995, publikovanej v januári tohto roku. Jej zámerom pritom nie je prognóza vývoja v jednotlivých regiónoch Slovenska, snaží sa o pridanie regionálnej dimenzie očakávanému makroekonomickému vývoju. Reprezentuje tak po rozšírení o problematiku zamestnanosti a trhu práce už druhé rozpracovanie pôvodnej prognózy. Toto rozpracovanie bolo umožnené neustálym zdokonalovaním existujúceho metodologického aparátu. Závažným obmedzujúcim faktorom však bola obmedzenosť existujúcej informačnej základne charakterizujúcej regionálny vývoj.

Prognóza je založená na základnom predpoklade pokračovania započatej hospodárskej reformy. Vychádza z predpokladu takej prorastovej hospodárskej politiky, ktore základnou prioritou zostáva udržanie stability meny a zachovanie miery inflácie pod úrovňou dosiahnutou v roku 1994. Predpokladáme teda, že vláda SR bude nadväzovať na doterajšie pozitívne prvky hospodárskej politiky a Národná banka Slovenska bude realizovať svoju proklamovanú menovú politiku zameranú na zníženie inflácie a ďalšiu stabilizáciu koruny.

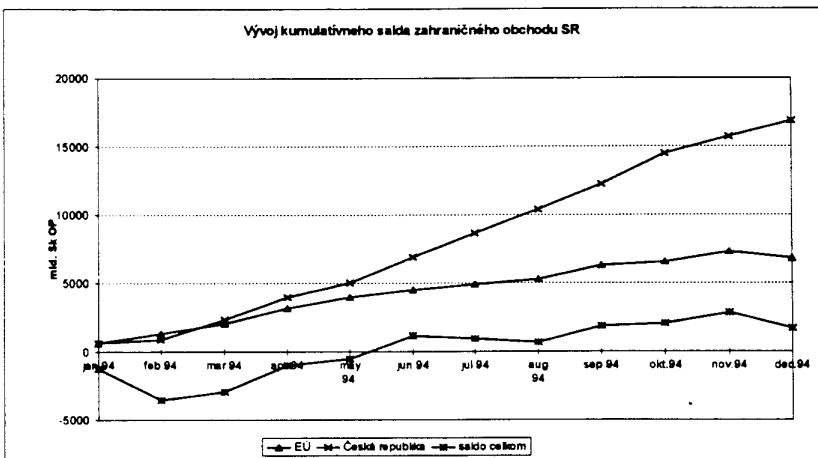
Numericky je prognóza založená na údajovej základni časových radov mesačných, štvrtročných a ročných, ktoré autorský kolektív trvale udržiava a aktualizuje. Východisková úroveň predikcie, údaje za rok 1994, boli čerpané z podkladov ŠÚ SR a NBS.

Autorský kolektív si touto cestou dovoľuje vyjadriť svoje podakovanie NADÁCII FRIEDRICH A EBERTA za podporu, bez ktorej by zdokonalenie metodologického aparátu, rozšírenie informačnej základne a rozšírenie základnej makroekonomickej prognózy o oblasť zamestnanosti a trhu práce a oblasť regionálneho rozvoja nebolo možné.

2. Očakávané makroekonomicke proporcie

Významným dynamizujúcim faktorom ekonomiky Slovenska sa v roku 1994 stal zahraničný obchod. Najvýznamnejšie sa na tomto vývoji podieľal obchod s Českou republikou a obchod s európskymi krajinami s vyspelou trhovou ekonomikou (krajiny EÚ a EZ-VO), ktorý zabezpečil viac než 80 percent prírastku salda zahraničného obchodu v roku 1994 v porovnaní s rokom 1993. Tieto dve teritória predstavujú aj najvýznamnejších obchodných partnerov Slovenska, keď sa s nimi realizuje skoro 70 percent celkového zahraničnobchodného obratu. Z pohľadu vývoja v roku 1995 sú dôležité nasledujúce skutočnosti.

Po prvej, zmena salda zahraničného obchodu nebola spôsobená zmenou štruktúry slovenského vývozu a zvýšením jeho konkurencieschopnosti založenej na kvalitatívnych parametroch. Ako naznačuje graf na obr. 1, vývoj salda zareagoval najmä na menové a finančné opatrenia prijaté v roku 1993 a 1994 (devalvácia Sk voči konvertibilným menám v júli 1993, rektifikácia kurzu voči clearingovému ECU a nakoniec zavedenie dovoznej prirážky v marci 1994).

obr. 1

Po druhé, na vývoj zahraničného obchodu s priemyselne vyspelými krajinami Európy priaznivo pôsobilo oživenie, ktoré v roku 1994 v týchto krajinách nastalo. Prejavilo sa najmä rozšírením priestoru pre vývoz tradičných slovenských vývozných komodít, akými

sú produkty základnej chémie, výrobky zo železa a ocele a čiastočne textilné a odevné výrobky.

Po tretie, adaptácia podnikovej sféry na Slovensku pokročila už do tej miery, že manažmenty predovšetkým veľkých podnikov sú schopné sledovať vývoj na vyspelých trhoch a využiť rozširujúci sa priestor pre svoju expanziu. Zároveň sa ukazuje, že proces formovania podnikateľských subjektov zaobrájúcich sa zahraničnoobchodnou činnosťou na Slovensku natoľko pokročil, že v prípade vývozu v podstate úplne vytlačil podniky zahraničného obchodu so sídlom v ČR.

Pre rok 1995 bude dôležité, ako sa vyvinú zmluvné vzťahy s Českou republikou a s akou dynamikou bude pokračovať vývoj vo vyspelých európskych krajinách. Pokiaľ ide o Českú republiku, je možné očakávať zmenu najmä PLATOBNEJ ZMLUVY, ktorá by sa však nemala výraznejšie odzraziť vo vzájomnom obchode. Významnejší vplyv by malo zrušenie dovoznej prírážky, s ktorým sa však v roku 1995 ešte neuvažuje. Pokiaľ ide o vyspelé európske krajinu, oživenie v ich ekonomikách by podľa posledných prognóz EÚ¹ malo pokračovať s rastúcou dynamikou čo znamená, že priestor pre slovenský vývoz do týchto krajín by sa mal ďalej rozšíriť.

Kým hospodársky rast dosiahnutý v roku 1994 stál na jedinom pilieri danom zahraničným obchodom, tak v roku 1995 je šanca aj na to, aby možný rast hospodárstva bol založený na troch pilieroch. Mohol by sa tým vytvoriť väčší priestor pre pôsobenie rozvojových faktorov v ekonomike a upevniť tak rast hrubého domáceho produktu (HDP). Dosiahnutie rastu HDP trvalejšieho charakteru je jednou z najdôležitejších podmienok úspešného pokračovania hospodárskej reformy. Tento rast je v značnej miere podmienený aj tým ako bude vláda SR v roku 1995 nadvážovať na pozitívne prvky hospodárskej politiky predchádzajúceho obdobia.

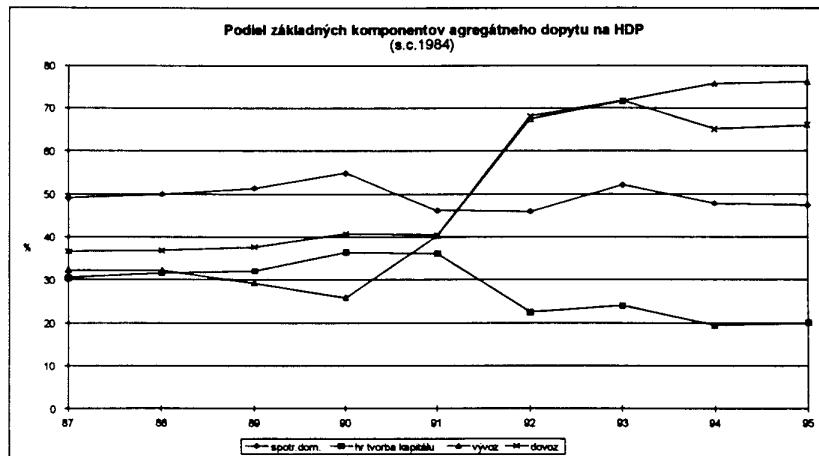
V nadváznosti na charakterizovaný vývoj je reálne počítať s tým, že čistý vývoz² ako časť agregátneho dopytu môže za rok 1995 narásť o viac než 3 percentá. Znamená to také pokračovanie pozitívnych tendencií v oblasti zahraničného obchodu, že tento aj v roku 1995 môže predstavovať prvý pilier rastu HDP.

¹ Autumn 1994 Economic Forecasts, European Commission, Brussels, 23 november 1994

² Vývoz minus dovoz výrobkov a služieb vyjadrený v stálych cenách.

Možno očakávať, že kapitálové a pracovné príjmy generované najmä vývojom v oblasti zahraničného obchodu ako aj pokračujúci rast celkových úspor³ povedú k oživeniu na trhu investičných statkov. Toto oživenie môže s vysokou pravdepodobnosťou viest aj k vyššiemu než dvojpercentnému rastu hrubej tvorby kapitálu ako ďalšej časti agregátneho dopytu. Znamená to, že vývoj v oblasti hrubej tvorby kapitálu s vysokou pravdepodobnosťou môže predstavovať druhý pilier rastu HDP. Bude to dôsledok tak rastu tvorby fixného kapitálu, ako aj zmenšenia poklesu v oblasti zmeny stavu zásob. Vyvolanie tohto rastu však bude spojené s upevnením rastových tendencií v oblasti HDP iba vtedy, keď zo strany hospodárskej politiky bude podporené takou proinvičnou klímom, ktorá nepodporí infláciu a zabezpečí prebytok bežného účtu platobnej bilancie.

Je reálne počítať s tým, že očakávaný rast reálnych disponibilných príjmov obyvateľstva vyvolá rast konečnej spotreby domácností, ktorá objemovo predstavuje najvýznamnejšiu zložku aggregátneho dopytu. Predpokladaný rast konečnej spotreby domácností sa s vysokou pravdepodobnosťou bude pohybovať v rozmedzi 1,2 až 3 percent a bude predstavovať tretí pilier rastu HDP v roku 1995.

obr. 2

³ Celkové úspory sú dané súčtom hrubej tvorby fixného kapitálu, deficitom štátneho rozpočtu a čistým vývozom.

Poslednou zo zložiek agregátneho dopytu je konečná spotreba štátnej správy. V tejto oblasti možno počítať tak s pokračovaním poklesu⁴ zaznamenaného v uplynulých dvoch rokoch, ako aj s možnosťou určitého náрастu⁵.

Základné proporce v oblasti podielu základných komponentov agregátneho dopytu⁶ na HDP v nadväznosti na predchádzajúci vývoj znázorňuje graf na obr. 2.

V dôsledku načernutých tendencií v oblasti formovania agregátneho dopytu možno počítať s tým, že reálny HDP za rok narastie o 2 až 4,3 percentá. V nadväznosti na tento rast možno očakávať, že ekonomika Slovenska sa bude vyvíjať v intencích naznačených tab. 1.

tab. 1 Základné makroekonomicke ukazovatele vývoja ekonomiky SR

Ukazovateľ	Skutočnosť				Prognóza 1995
	1991	1992	1993	1994	
Reálny HDP mld. Sk	184,1	179,6	173,8	182,2	185,8 - 190,2
Úhr. index spotr. cien v %	186,5	205,2	256,7	286,7	309,8 - 318,1
Nominálny HDP mld. Sk	280,1	301,8	340,2	398,3	428,0 - 445,0
Miera deficitu v %	3,6	2,6	6,9	5,7	4,7 - 5,2
Miera nezamestnanosti v %	11,6	10,4	14,4	14,8	14,0 - 16,0

Poznámka: reálny HDP - stále ceny k 1.1.1984, úhrnný index spotrebiteľských cien tovarov a služieb - 1984 = 100%, miera deficitu - podiel absolútnej hodnoty deficitu štátneho rozpočtu na nominálnom HDP.

Rozhodujúcim determinantom doposiaľ charakterizovaného vývoja sú ceny. Z tab. 1 vyplýva, že očakávaná miera inflácie sa v roku 1995 s vysokou pravdepodobnosťou bude pohybovať v rozmedzí 8 až 11 percent. V podmienkach očakávaného charakteru menovej a fiškálnej politiky možno predpokladať, že prevažná časť inflácie bude generovaná efektom vyvolaným formovaním cien výrobných faktorov, správaním podnikovej sféry a inflačnou zotrvačnosťou zabudovanou v ekonomike. Z faktorov zvyšujúcich infláciu nemôžno pritom vylúčiť ani možnosť vplyvu rôznych administratívnych opatrení.

V nadväznosti na tento cenový vývoj možno kalkulovať s tým, že v roku 1995 nominálny HDP vzrástie o 7,5 až 11,7 percenta.

Základná väzba štátneho rozpočtu na makroekonomicke prostredie je daná vzťahom jeho salda k nominálnej hodnote HDP. Pri predpoklade uvedeného rastu HDP a

⁴ Súvisiaceho s prehlbovaním úspornosti rozpočtového hospodárenia.

⁵ Korešpondujúcim najmä s ďalším budovaním štátnej správy.

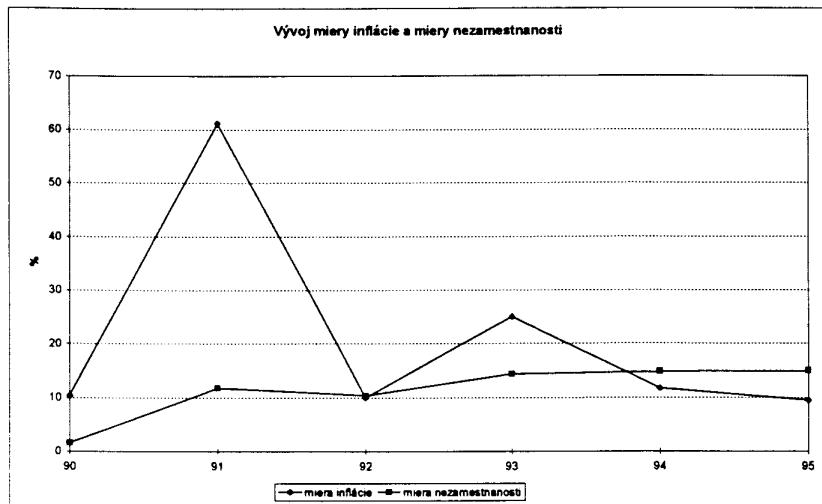
⁶ Daných konečnou spotrebou domácností, hrubou tvorbou kapitálu (hrubá tvorba fixného kapitálu + zmena stavu zásob), vývozom a dovozom.

zvážení príjmových a výdavkových možností schváleného štátneho rozpočtu, možno očakávať, že v roku 1995 vývoj podielu jeho príjmov a výdavkov na HDP bude pokračovať v poklese započatom v roku 1994. Je reálne počítať s tým, že tento pokles bude v prípade výdavkov väčší než v prípade príjmov. V dôsledku toho, podiel deficitu štátneho rozpočtu na HDP bude pod úrovňou dosiahnutou v roku 1994 a ako z tab.1 vyplýva s vysokou pravdepodobnosťou sa bude pohybovať v rozmedzí 4,7 až 5,2 percenta.

Úroveň zamestnanosti v transformujúcej sa ekonomike Slovenska je výslednicou spolupôsobenia reálnych a finančných procesov ožívajúcich v podmienkach postupného formovania trhu. Kým v období 1985-1989 jednopcentný priemerný ročný rast HDP viedol k 0,38 percentnému nárastu zamestnanosti, tak v období 1990-1993 jednopcentný ročný priemerný pokles HDP viedol k 0,98 percentnému poklesu zamestnanosti. V roku 1994 zaznamenaný 4,8 percentný nárast HDP vyvolal 1,8 percentný pokles zamestnanosti. Je reálne kalkulovať s tým, že uvedený nárast HDP v roku 1995 s vysokou pravdepodobnosťou vyvolá ďalší pokles zamestnanosti v rozsahu 1,0 až 1,5 percenta.

Vzťah medzi zamestnanosťou a vývojom cien v rokoch doterajšieho priebehu ekonomickej transformácie naznačuje, že pokles zamestnanosti je sprevádzaný rastom cien. Je to isté vyjadrenie etapy, v ktorej na jednej strane sa ceny posúvajú do roviny, kde sa postupne ujímajú svojej trhovej funkcie a na strane druhej ekonomika sa zbavuje neefektívnych pracovných miest, pričom dostatok efektívnych pracovných miest ešte nestačí generovať. Určitým vyjadrením fungovania tohto mechanizmu je i vzťah medzi vývojom miery inflácie a miery nezamestnanosti, vyjadrený grafom na obr. 3.

Uvedené makroekonomicke proporcje pre komunálnu sféru znamenajú takú etapu transformačného rastu, v ktorej možnosť hospodárskeho oživenia, resp. upevnenia naštartovaného hospodárskeho rastu bude regionálne výrazne diferencovaná. Táto diferenciácia úzko súvisí s ekonomickej výkonnosťou jednotlivých regiónov a s úrovňou ich celkovej transformačnej adaptácie. V správaní sa komunálnej sféry na jednej strane už bude možno viac kalkulovať so stabilizujúcim vplyvom znižujúcej sa inflácie, na strane druhej za bude treba rátať aj so stupňujúcim prutím vyvolaným najmä rozpočtovým hospodárením a vysokou nezamestnanosťou.

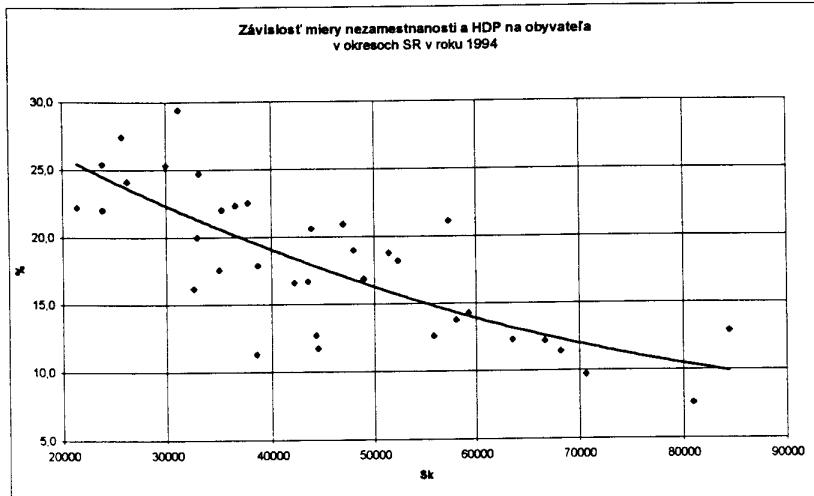

obr. 3

3. Vybrané regionálne aspeky vývoja

Pre regióny Slovenska je charakteristická vysoká diferencovanosť v ekonomickej úrovni aj výkonnosti. Pre ilustráciu je možné uviesť príklad okresov Bratislava a Svidník. Kým podiel okresu Bratislava na vytvorenom HDP za Slovensko bol v roku 1994 35% a miera nezamestnanosti dosahovala úroveň 3,9 percenta (t.j. 26,4% priemeru Slovenska), tak podiel okresu Svidník na HDP za Slovensko predstavoval len 0,2% a miera nezamestnanosti dosiahla úroveň 22,2 percenta (a bola 1,5-krát vyššia ako priemer za Slovensko).

Rozdielnosť ekonomickej postavenia regiónov Slovenska je možné súhrne charakterizovať pomocou dvoch veličín - hrubého domáceho produktu na obyvateľa a mierou nezamestnanosti. V ekonomike Slovenska sa presadila jednoznačná závislosť medzi týmito dvoma veličinami. Tvar tejto závislosti charakterizuje graf na obr. 4.

obr. 4

Prehľad o hodnotách týchto charakteristik za jednotlivé okresy aj ich vývoj v čase poskytuje nasledujúca tabuľka.

tab. 2 Miera nezamestnanosti a HDP na obyvateľa v okresoch

	HDP na obyvateľa v Sk			Miera nezamestnanosti	
	1993	1994	1995 prognóza	1993	1994
Banská Bystrica	60595	70610	77648	11,1	9,7
Bardejov	55684	36596	32198	20,8	22,3
Bratislava	217383	309643	347592	4,5	3,9
Bratislavavidiek	22345	38577	42422	13,3	11,3
Čadca	14047	23861	26239	21,0	22,0
Dolný Kubín	27780	35046	38539	17,9	17,6
Dunajská Streda	24404	46997	51681	20,4	20,9
Galanta	36007	57331	63046	19,9	21,1
Humenné	32524	43530	47869	14,8	16,7
Komárno	26746	43879	48253	21,7	20,6
Košice	96181	127197	143427	10,0	9,3
Košice-vidiek	10877	23867	26246	22,6	25,4
Levice	37886	52328	57543	16,6	18,2
Liptovský Mikuláš	48303	68219	75019	11,1	11,4

	HDP na obyvateľa v Sk			Miera nezamestnanosti	
	1993	1994	1995 prognóza	1993	1994
Lučenec	26905	37830	41601	20,3	22,5
Martin	43406	44481	48915	10,7	11,7
Michalovce	33463	35280	38797	22,5	22,0
Nitra	47258	48977	53859	14,7	16,9
Nové Zámky	27839	47973	52755	17,8	19,0
Poprad	42709	51445	56572	15,7	18,8
Považská Bystrica	46485	55840	61406	13,6	12,6
Prešov	30600	38718	42577	16,4	17,9
Prilepica	59827	59265	52133	13,6	14,3
Rimavská Sobota	22916	31214	34325	26,4	29,4
Rožňava	34993	33128	29131	22,3	24,7
Senica	56322	66650	73294	13,4	12,2
Spišská Nová Ves	24922	29967	32954	23,3	25,3
Stará Ľubovňa	19363	32585	35833	14,3	16,2
Svidník	16536	21393	23526	19,4	22,2
Topoľčany	34743	42209	46416	15,9	16,6
Trebišov	31485	26242	23078	19,6	24,1
Trenčín	50891	80966	89036	8,1	7,6
Trnava	77962	84467	93783	13,6	12,9
Veľký Krtíš	21802	32962	36248	21,7	20,0
Vranov nad Topľou	27645	25738	22658	22,6	27,4
Zvolen	38328	44283	48697	12,7	12,7
Žiar nad Hronom	45811	58039	63824	12,2	13,8
Žilina	41655	63540	69874	13,2	12,3
SR spolu	56554	74362	81774	14,4	14,8

Vo všeobecnosti platí, že procesy reštrukturalizácie - organizačnej, technologickej či výrobkovej - môžu v ekonomike ako typické, resp. ako prevažujúce prebiehať iba v období hospodárskeho rastu. Preto aj keď platí závislosť charakterizovaná obr. 4, porovnanie rokov 1994 a 1993 v predchádzajúcej tabuľke naznačuje niektoré tendencie, na základe ktorých je možné robiť určité, aj keď predbežne opatrné závery o tom, ako sa začína formovať dlhodobejší proces rozvoja na úrovni regiónov. Ukazuje sa, že podľa charakteru vzájomného vzťahu hrubého domáceho produktu na obyvateľa a miery nezamestnanosti je možná istá klasifikácia okresov, ktorá určitým spôsobom zohľadňuje tak regionálny dopad doterajšieho priebehu hospodárskej reformy v jednotlivých okresoch, ako aj ich

rozvojové možnosti. Táto klasifikácia zaraďuje okresy Slovenska do troch typov ekonomickeho vývoja.

K 1. typu možno priradiť okresy : Čadca, Dunajská Streda, Galanta, Humenné, Košice-vidiek, Levice, Liptovský Mikuláš, Lučenec, Martin, Nitra, Nové Zámky, Poprad, Prešov, Rimavská Sobota, Spišská Nová Ves, Stará Lubovňa, Svidník, Topoľčany, Zvolen a Žiar nad Hronom. *Pre tento typ je charakteristické, že HDP na obyvateľa rastie, sprevádzaný zvyšovaním miery nezamestnanosti.*

Pre okresy je príznačná štruktúra aktivít hľadajúca a čiastočne aj nachádzajúca vnútorné kombinácie a väzby so zreteľom na postup transformácie. V rámci transformačnej adaptácie ide o progresívny typ vývoja najmä vtedy, keď zvyšovaním nezamestnanosti sa odstraňuje neefektívna prezamestnanosť. Pre okresy zaradené do tohto typu vývoja platia také hodnoty elasticity miery nezamestnanosti vo vzťahu k HDP na obyvateľa, že pri zvýšení HDP na obyvateľa o 1 jednotku sa zvýšila za obdobie 1993-1994 miera nezamestnanosti v rozperí od 0,1 do 4,0 jednotiek. V okresoch bolo HDP na obyvateľa pod priemerom za Slovensko (v roku 1994 sa za okresy priradené k 1. typu pohybovalo približne od 29 do 78% hodnoty priemeru). Za všetky okresy možno pozorovať výrazný nárast miery nezamestnanosti nad úroveň vstupnej nezamestnanosti transformácie (úroveň nezamestnanosti roku 1991).

K 2. typu možno priradiť okresy : Banská Bystrica, Bratislava, Bratislava-vidiek, Dolný Kubín, Komárno, Košice, Michalovce, Považská Bystrica, Senica, Trenčín, Trnava, Veľký Krtiš, Žilina. *Pre tento typ je charakteristický rast HDP na obyvateľa, sprevádzaný poklesom miery nezamestnanosti.*

V rámci okresov ide o expanziu novoštrukturovaných aktivít pri poklese miery nezamestnanosti. Tento typ možno z aspektu sociálno-ekonomickeho považovať vo všeobecnosti za najzlateľnejší a to najmä vtedy, keď je spojený aj s odstraňovaním neefektívnej prezamestnanosti. V rámci tohto typu sú dve skupiny okresov, pre prvé je charakteristické dosiahnutie takej miery nezamestnanosti, ktorá je nad úrovňou vstupnej nezamestnanosti transformácie, ale za obdobie 1993-1994 bol zaznamenaný istý pokles. Pre druhú je charakteristické, že miera nezamestnanosti dosiahla úroveň, ktorá je nižšia ako bola vstupná nezamestnanosť transformácie. Do tejto skupiny patria i okresy s najvyššou úrovňou HDP na obyvateľa v rámci Slovenska. Okresy priradené k 2. typu sa podieľali takmer 68%-tami na vytvorenom HDP v roku 1994. Špecifickými sa javia okresy Dolný Kubín a

Komárno s úrovňou HDP na obyvateľa pod priemerom za Slovensko, kde rastom 1 jednotky HDP na obyvateľa sa znižila miera nezamestnanosti len o 0,06 až 0,08 jednotky. Naproti tomu za okresy Banská Bystrica, Bratislava, Trnava a Senica pri raste HDP na obyvateľa o 1 jednotku sa znižila miera nezamestnanosti v intervale od 0,7 do 0,48 jednotiek.

K 3. typu možno priradiť okresy : Bardejov, Prievidza, Rožňava, Trebišov a Vranov nad Topľou. *Pre tento typ je charakteristický pokles HDP na obyvateľa, sprevádzaný zvyšovaním miery nezamestnanosti.*

V okresoch bola za obdobie 1993-1994 dosahovaná nízka úroveň HDP na obyvateľa. Na tvorbe HDP za Slovensko sa podieľali približne 4 %-tami. Ponuka reprezentovaná regionálnymi aktivitami naráža na obmedzenia mimoregionálneho dopytu. Pri zvyšovaní miery nezamestnanosti klesal HDP na obyvateľa a tým dochádzalo k obmedzovaniu i vnútroregionálneho dopytu. Najspecifickejšími sa javia okresy Prievidza a Vranov nad Topľou, kde pri poklese HDP o 1 jednotku sa znižila miera nezamestnanosti až o 6,6 a 3,3 jednotiek. Tým sú tiež dokumentované dopady štrukturálnych problémov vyplývajúce z výraznej monoštruktúrnej orientácie regiónu, ktoré sú však príznačné i pre ďalšie okresy priradené k tomuto typu.

Regionálne dimenzie transformačného vývoja, charakterizované uvedenými typmi ekonomickej vývoja naznačujú, že odlišnosti v ekonomickej výkonnosti za okresy Slovenska sú v značnej mieri aj výsledkom viac plošného než diferencovaného prístupu k riešeniu problémov jednotlivých regiónov. Z aspektu vývoja ekonomiky Slovenska možno za určité pozitívum považovať i to, že 20 okresov sa nachádza v etape, v ktorej viac či menej intenzívna reštrukturalizácia je spojená s rastom HDP. V tejto súvislosti je potrebné zvýrazniť potrebu podpory predovšetkým tých okresov, ktoré sú zatial schopné vytvárať HDP na obyvateľa na úrovni nižšej ako priemer za Slovensko a tých, kde reštrukturalizácia predstavuje rast možnosti determinovaných mimoregionálnym dopytom, zvlášť zo zahraničia. Rast HDP na obyvateľa sprevádzaný znižovaním miery nezamestnanosti signálizuje významnejší kvalitatívny posun v reštrukturalizácii aktivít, ktoré sú charakteristické pre väčšinu okresov priradených k 2. typu. Je to dôsledok najmä využitia vhodne vytvoreného makroekonomickej prostredia, ktorý umožnil efektívnejšie využívanie potenciálu okresov a tiež jeho mierny posun na kvalitatívne vyššiu úroveň. Neznamená to však, že štruktúra aktivít v okresoch je fixovaná na úrovni zabezpečujúcej ustálený vývoj v oblasti

tvorby HDP a následne i nezamestnanosti. Z ekonomickejho, ale najmä sociálneho aspektu je najmenej únosné ďalšie pokračovanie takého typu vývoja, ktorý je charakteristický pre okresy 3. vývojového typu. V týchto okresoch je nutné vytvárať podmienky pre širšie spektrum aktivít, ktoré by zabezpečili rast HDP na obyvateľa a znižovanie miery nezamestnanosti. Nie je to proces krátkodobý a vyžaduje zo strany regionálnych autorít správnejšie dešifrovanie a následne využitie možností daných makroekonomickým prostredím. V týchto okresoch ide zatiaľ o fázu prípravy pre naštartovanie zvyšovania ekonomickej výkonnosti.

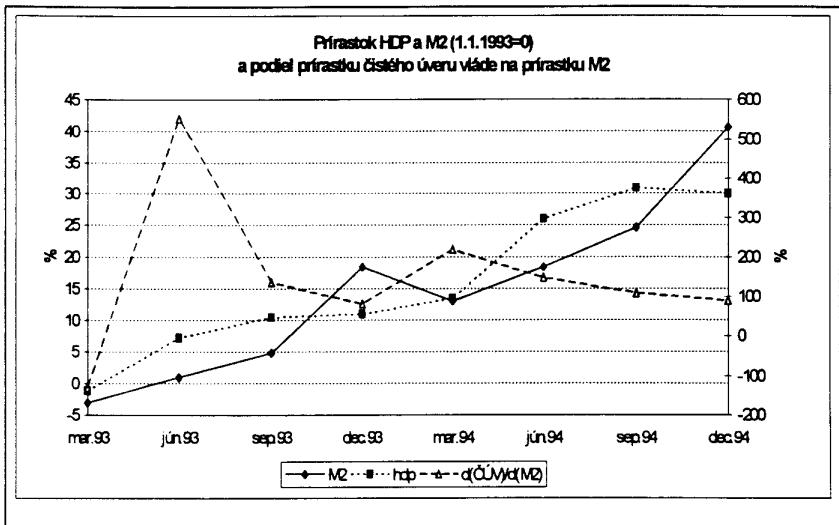
V roku 1995 je možné očakávať taký vývoj na úrovni HDP na obyvateľa v okresoch, pre ktorý bude charakteristické zachovanie proporcii dosiahnutých v roku 1994. Tendencie vývoja v okresoch priradených k trom vývojovým typom, zaznamenané za obdobie 1993-1994, budú pokračovať. Je však pravdepodobné, že v rámci typov dojde k presunom a môže sa mierne znížiť počet okresov pre ktoré je charakteristický prvý typ vývoja. Vývoj ekonomickej výkonnosti a prípadné zníženie miery nezamestnanosti v niektorých okresoch bude závisieť od využitia lepších východiskových podmienok v rámci makroekonomickejho prostredia, ktoré súvisia s dynamizačnými možnosťami v oblasti investícii. Napriek tomu v roku 1995 z tohto titulu ešte nemožno očakávať výrazné zvýšenie ekonomickej výkonnosti vo väčšine okresov. Isté zníženie ekonomickej výkonnosti možno očakávať v súvislosti so stagnáciou v oblasti privatizácie, čoho dôsledkom môže byť i menší dopyt po úveroch v tých okresoch, kde pretrváva monoštruktúrna orientácia s výrazne nízkou úrovňou HDP na obyvateľa. Mimoriadny význam má vytváranie primeraných podmienok vo finančnej, organizačnej a informačnej oblasti predovšetkým v tých regiónoch, v ktorých zefektívnenie využívania ich potenciálu vytvára predpoklady pre dynamizovanie exportu.

4. Možnosti vývoja úverových zdrojov

Dostupnosť úverov v ekonomike je podmienená objemom a štruktúrou voľných finančných zdrojov, ktoré je možné prostredníctvom bankového systému alokovať, a vývojom úrokových mier závislých od vývoja ponuky a dopytu po úverových zdrojoch. Nie je teda závislá výlučne na ponuke peňazí, ale je modifikovaná jej štruktúrou a súvisí s fungovaním finančného sektora ako celku.

Ponuka peňazí, resp. množstvo peňazí v ekonomike sa obvykle vyjadruje pomocou tzv. menového agregátu M2. Toto celkové množstvo peňazí, celková ponuka peňazí sa z pohľadu použitia delí na čistý úver vládnemu sektoru⁷, čistý úver podnikom a domácnosťam a čisté zahraničné aktiva⁸. Pri danom prírastku peňažnej zásoby teda vládny sektor a sektor podnikov a domácností vystupujú ako konkurenti - čím väčší objem zdrojov odčerpá vládny sektor, tým menší priestor ostáva pre rast úverov podnikateľskému sektoru.

Graf na obr. 5 zobrazuje vývoj ponuky peňazí, hrubého domáceho produktu a podielu čistého úveru vládnemu sektoru od začiatku roka 1993.

obr. 5

Ako je z obrázku vidieť, charakter menovej politiky z pohľadu vývoja peňažnej zásoby a hrubého domáceho produktu bol v podstate od vzniku Slovenskej republiky neutrálny, pretože obe veličiny vykazovali rovnakú vývojovú tendenciu. To znamená, že ponuka peňazí zabezpečovala takú obsluhu reálnych procesov v ekonomike, ktorá pri danom raste nominálneho HDP nevyvolávala inflačné tlaky. Problematickým bol však počas ce-

⁷ V našich podmienkach ide o čistý úver vláde a Fondu národného majetku.

⁸ Ďalšou položkou, ktorá znižuje celkovú peňažnú zásobu, sú tzv. ostatné čisté položky. Tie však v danej súvislosti nie sú podstatné.

lého obdobia vývoj čistého úveru vládnemu sektoru (teda najmä vývoj rozpočtového hospodárenia), prírastok ktorého sa až do leta 1994 pohyboval nad hranicou 100 percent, čo znamená, že odčerpával v plnom rozsahu nielen nové, ale aj existujúce úverové zdroje.

Určité uvoľnenie pnutia na peňažnom trhu nastalo až v treťom štvrtroku 1994, keď sa zvýšila jeho celková likvidita. Prejavilo sa to vo vývoji voľných rezerv bankového sektora, vo vývoji úrokových mier na medzibankovom trhu aj vo vývoji objemov obchodovaných na tomto trhu. Zlepšila sa aj likvidita nefinančných organizácií, kde sa zvýšila tvorba zisku a znížil sa podiel stratových organizácií. Napriek tomu nenastal zásadný posun v tvorbe stredno- a dlhodobých vkladov a teda zdrojov pre financovanie dlhodobejších investícii.

Celkovo je možné konštatovať, že menový vývoj v roku 1994 bol charakteristický stabilitou, zlepšujúcou sa tvorbou krátkodobých peňažných zdrojov a zlepšujúcou sa likviditou finančných aj nefinančných organizácií. Nedošlo však ešte k zásadnému obratu v chronických problémoch finančného sektora na Slovensku, ktorým je vysoký podiel nesandardných úverov v portfóliach bánk. Tento podiel predstavoval ku koncu novembra skoro 40 percent všetkých úverov⁹.

Na základe vývoja v rokoch 1993 až 1994 je možné urobiť dve závažné konštatovania:

- hlavným faktorom, ktorý negatívne ovplyvňuje a destabilizuje menový vývoj, je deficit rozpočtového hospodárenia. Ekonomika Slovenska nie je v oblasti tvorby dôchodkov dostatočne výkonná na to, aby cez finančný systém dokázala vykryť tie rozpočtové výdavky, ktoré už nie je možné zdrojovo zabezpečiť cez daňový systém (resp. širšie prostredníctvom rozpočtových príjmov),
- ekonomika Slovenska vykazuje vysoký sklon k dovozu najmä vtedy, keď rastú voľné likvidné zdroje podnikov.

Národná banka Slovenska preto stojí v roku 1995 pre dilemu ako podporiť proces ožívania ekonomiky, ktorý začal v roku 1994. V praktickej rovine ide o nutnosť rozhodnúť, či pokračovať v obozretnej, resp. neutrálnej menovej politike z rokov 1993 až 1994, alebo zvýšiť dynamiku úverových zdrojov vyššou úverovou emisiou a nižšou mierou sterilizácie prípadného ďalšieho rastu čistých zahraničných aktív. Ukazuje sa, že inflácia je v

⁹Ich viac než zdvojnásobenie v roku 1994 nemožno považovať za skutočný prírastok „zlých“ úverov; ide skôr o výsledok inventarizácie úverov, ktorá v roku 1994 v komerčných bankách prebiehala aj v súvislosti s ich pripravovanou reštrukturalizáciou (spolupráca so Svetovou bankou).

našich podmienkach determinovaná podstatne viac nemonetárnymi než monetárnymi faktormi. Expanzívnejšia menová politika preto nehrozí ani tak vyššou mierou inflácie, skôr zhoršením celkovej devízovej pozície celého finančného systému.

Pre rok 1995 je možné očakávať, že NBS sa prikloní k expanzívnejšej menovej politike. Priestor pre takúto politiku vytvoril aj prírastok devízových rezerv NBS aj celého bankového sektora v roku 1994. Zároveň je možné predpokladať, že NBS bude liberálnejšie postupovať v oblasti devízových povolení, najmä v oblasti úverov od zahraničných peňažných ústavov. Racionalita doterajšieho správania NBS však umožňuje predpokladať, že miera uvoľnenia menovej reštrikcie bude závisieť nielen bezprostredne na vývoji v menovej oblasti, ale aj na celkovom postupe systémovej transformácie v ekonomike, pre- dovšetkým pokiaľ ide o funkčnosť alokačných kritérií pre stredno- a dlhodobé investície.

Pokiaľ ide o komerčné banky, zlepšujúca sa situácia v likvidite im dáva určitý prie- stor pre použitie krátkodobých zdrojov pre financovanie strednodobých úverov. Pri tomto type operácií sa však budú orientovať predovšetkým na nákup štátnych cenných papierov (poukážok aj dlhopisov).

V dôsledku potreby podporiť tvorbu dlhodobých zdrojov je možné očakávať zmenu úrokovnej politiky komerčných bank. V oblasti úrokov z vkladov sa pri ich celkovom zní- žení (asi o 2 percentá) zvýši diferencia medzi krátko- a dlhodobými vkladmi v prospech vkladov dlhodobých (pokles úrokov z krátkodobých vkladov, t.j. vkladov s viazanosťou do jedného roka, bude výraznejší než u dlhodobých vkladov a bude sa pohybovať tesne nad úrovňou miery inflácie). Diferenciácia v tomto smere, ako už bolo konštatované, je nutnou podmienkou pre expanzívnejšiu menovú politiku zo strany NBS.

V prípade úrokov z úverov bude proti ich poklesu pôsobiť tak pretrvávajúci nedosta- tok dlhodobých finančných zdrojov, vysoký podiel tzv. neštandardných úverov aj značný rozsah starých úverov, ktoré boli dohodnuté ešte za fixné úrokové sadzby. V prípade úve- rov preto možno očakávať iba ich viac - menej kozmetické úpravy, ktoré sa neprejavia v zásadnom poklese úrokových marží komerčných bank.

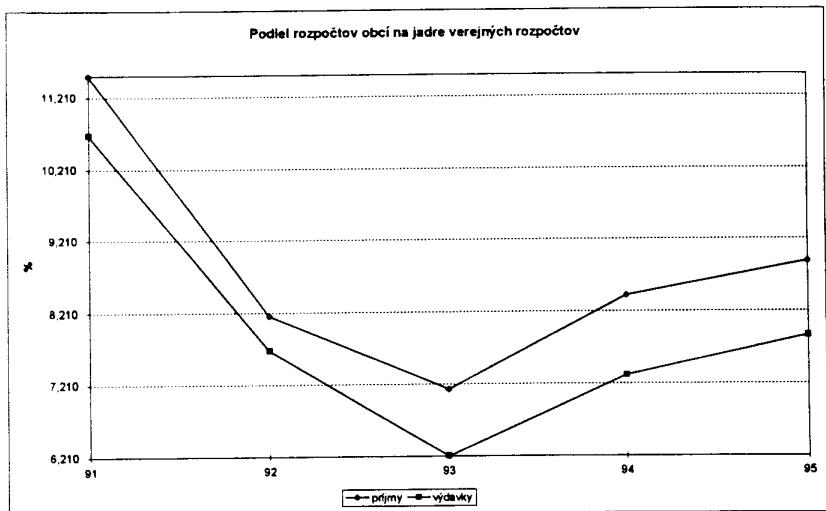
Celkovo je možné konštatovať, že úrokové sadzby (nominálne) sa v roku 1995 mier- ne znížia, dostupnosť najmä dlhodobejších úverov prostredníctvom komerčných bank zis- kavajúcich zdroje na Slovensku sa však výraznejšie nezmení. Zásadná zmena v možnos- tiach úverovania je podmienená reštrukturalizáciou bankového sektora, jeho privatizáciou a rozvojom kapitálového trhu. Pri dynamickom postupe systémovej transformácie v tejto

oblasti by bolo možné očakávať pozitívne zmeny v časovom horizonte 2-3 rokov. V opačnom prípade bude tento čas dlhší.

Väčší priestor pre získanie zdrojov pre investície je možné očakávať zo strany zahraničných bankových subjektov¹⁰ a prostredníctvom kapitálového trhu (primárne emisie).

5. Verejné financie z pohľadu rozpočtov miestnych samospráv

Na základe schváleného súhrnu verejných rozpočtov možno v roku 1995 očakávať spomalenie rastu podielu rozpočtov obcí na prerozdeľovanie verejných financii v porovnaní s rokom 1994. Toto spomalenie sa dotýka tak podielu príjmov ako aj podielu výdavkov rozpočtov obcí na príjmoch, resp. výdavkoch jadra verejných rozpočtov¹¹. Charakter uvedeného spomalenia v nadávaznosti na predchádzajúci vývoj znázorňuje graf na obr. 6.

obr. 6

Tento graf ukazuje, že kym v roku 1994 podiel príjmov, resp. výdavkov rozpočtov obcí na príjmoch, resp. výdavkoch jadra verejných rozpočtov vzrástol o 18,1, resp. 17,□9 percent, tak v

¹⁰Z vnútorného pohľadu v dôsledku už spomínaného liberálnejšieho prístupu NBS k priamym úverom podnikom zo zahraničia, z pohľadu vonkajšieho v dôsledku stabilizujúcej sa hospodárskej situácie, ktorá sa prejavila aj v zlepšení ratingovom hodnotení NBS.

¹¹Daného štátneho rozpočtu a rozpočtami miestnych samospráv. Pre úplnosť treba dodáť, že v súčasnosti celá sústava verejných rozpočtov pozostáva okrem uvedených rozpočtov ešte z rozpočtov: štátnych fondov, Sociálnej poisťovne, Všeobecnej zdravotnej poisťovne a Fondu zamestnanosti.

roku 1995 tento nárast bude predstavovať iba 5,6, resp. 7,5 percenta. Naznačuje to spomalenie postupu decentralizácie prerozdeľovania verejných finančí v prospech rozpočtov miestnych samospráv. Tento vývoj sa uskutoční v rámci takého pokračovania transformácie systému verejných finančí, kde znižovanie podielu štátneho rozpočtu na financovanie reálnych ekonomických procesov bude pokračovať a podiel rozpočtov obcí na financovanie týchto procesov sa zas bude pohybovať okolo úrovne zaznamenanej v roku 1994. Vyjadrením uvedeného vývoja sú ukazovatele podielu príjmov štátneho rozpočtu a podielu príjmov rozpočtov obcí na nominálnom HDP obsiahnuté v tab. 3.

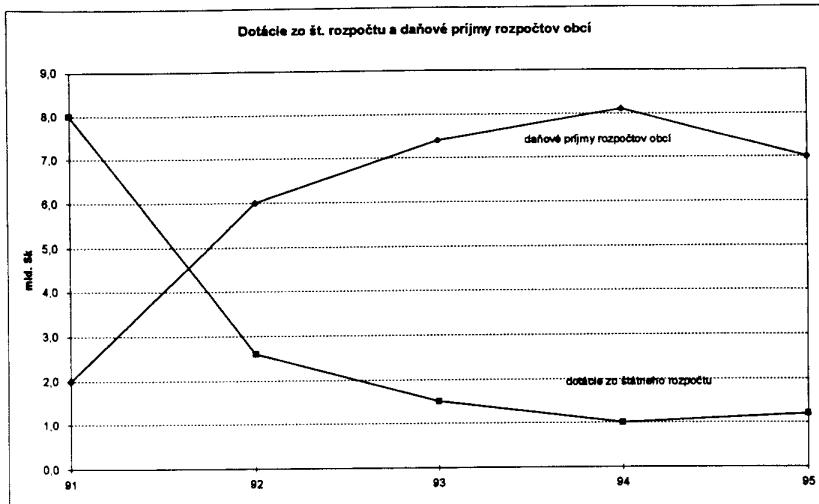
tab. 3 Podiel príjmov štátneho rozpočtu a rozpočtov obcí na HDP v %

	Skutočnosť				Prognóza
	1991	1992	1993	1994	
Štátny rozpočet	41.7	38.4	42,5	34.9	32.7 - 34.2
Rozpočty obcí	5.4	3.4	3.3	3.2	3.2 - 3.4

Uvedené spomalenie postupu decentralizácie prerozdeľovania verejných finančí v prospech miestnych samospráv sa uskutoční v podmienkach poklesu daňových príjmov rozpočtov obcí a pri miernom zvýšení dotácie týchto rozpočtov zo strany štátneho rozpočtu. Vývoj daňových príjmov rozpočtov obcí a dotácií týchto rozpočtov zo štátneho rozpočtu v nadávaznosti na predchádzajúce obdobie vyjadruje graf na obr. 7.

Z obrázku na jednej strane vypĺňava, že kým v roku 1994 daňové príjmy rozpočtov obcí nastali o 9.5 percenta, tak v roku 1995 možno očakávať ich viac než 13 percentný pokles. Na druhej strane zas dotácie zo štátneho rozpočtu v roku 1994 poklesli o 33.3 percenta, pričom v roku 1995 možno očakávať ich nárast v rozsahu 20 percent. To znamená, že rozpočty obcí sa v roku 1995 stávajú menej závislými od daňových príjmov¹² a zároveň viac závislými od dotácií zo štátneho rozpočtu v porovnaní s rokom 1994. Predstavuje to nárast závislosti miestnych samospráv na štátnom rozpočte.

¹² Podiely na výnose republikových daní a ostatné daňové príjmy.

obr. 7

Napriek tomu, že tento nárast nie je obzvlášť výrazný, môže pri spolupôsobení uvedeného spomalenia rastu podielu rozpočtov obcí na prerozdeľovaní verejných financií výrazne prispiť k zniženiu efektívnosti alokácie týchto financií. V súčasnom období keď snahy o vytváranie a upevňovanie predpokladov trvalého hospodárskeho rastu predstavujú základnú prioritu hospodárskej politiky, môže neefektívna alokácia verejných financií tieto snahy značne oslabiť. Toto oslabenie môže výrazne prispieť k eliminácii konečného prínosu aj takej pozitívnej črty tohtoročného rozpočtového hospodárenia SR, akým je prerozdeľovanie viac ako jednej tretiny všetkých verejných finančných zdrojov mimo štátny rozpočet, ktoré vo všeobecnosti predstavuje kvalitatívny posun v prospech lepšieho využitia finančných zdrojov.

Možno teda konštatovať, že v rámci tohto roku nastúpenej všeobecnej decentralizácie prerozdeľovania verejných financií¹³, dochádza vo vzťahu k miestnym samosprávam¹⁴ k uplatneniu centralizačných tendencií, prejavujúcich sa tak v spomalení rastu podielu rozpočtov obcí na jadre verejných rozpočtov ako aj vo zvýšení závislosti rozpočtov obcí na štátom rozpočte. Je to dôsledok existujúceho daňového systému, ktorý namiesto toho aby viac finančných prostriedkov pochádzajúcich z výnosov daní ponechal v regiónoch, tak ich koncentruje v štátom rozpočte odkiaľ sa

¹³ Prostredníctvom sústavy verejných rozpočtov.

¹⁴ Prvýkrát po roku 1991.

ich časť prostredníctvom centrálnego prerozdeľovania vracia späť do regiónov. Tým sa prerozdeľovací proces komplikuje a jeho efektivnosť znižuje¹⁵. Uvedené pôsobenie daňového systému sa odzrkadľuje v štruktúre príjmov štátneho rozpočtu a rozpočtov obcí. Ich vývoj v nadväznosti na predchádzajúce roky vyjadruje tab. 4.

tab. 4 Štruktúra príjmov štátneho rozpočtu a rozpočtov obcí v %

	Príjmy:	1993	1994	1995
Štátnej rozpočet	daňové	47.0	70.6	79.3
	ostatné	53.0	29.4	20.7
Rozpočty obcí	daňové	66.8	63.3	49.0
	ostatné	33.2	36.7	51.0

Z tab. 4 pre tento rok vyplýva, že kým na úrovni príjmov štátneho rozpočtu možno počítať s takmer 9 bodovým nárastom podielu daňových príjmov, tak na úrovni príjmov rozpočtov obcí možno rítať s tým že podiel daňových príjmov poklesne o viac než 14 bodov. Napriek vysokému nárastu podielu ostatných príjmov na príjmach rozpočtov obcí¹⁶, nemožno predpokladať, že vzhľadom na nízku finančnú výnosnosť činnosti obcí súvisiacich s nedáňovými príjmami môžu tieto príjmy odstrániť napäťosť vo výdavkovej časti rozpočtov obcí.

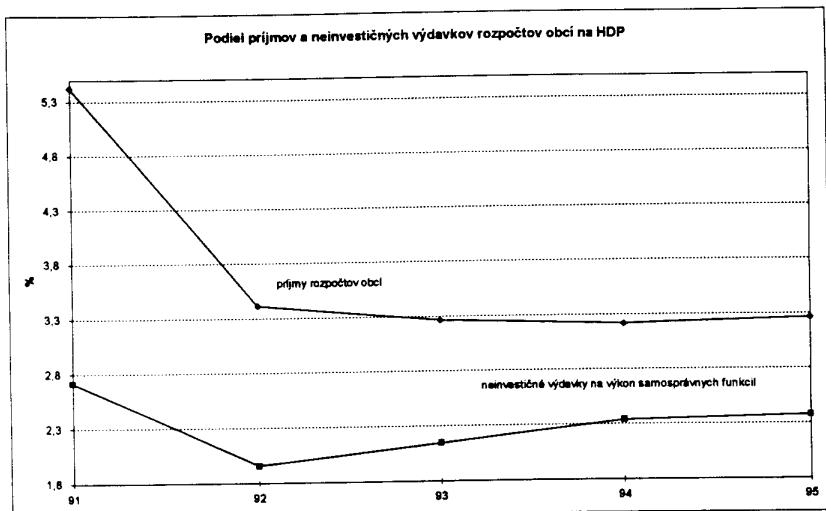
Túto napäťosť prostredníctvom vývoja podielu príjmov rozpočtov obcí a neinvestičných výdavkov na výkon samosprávnych funkcií obcí, na nominálnom HDP, naznačuje graf uvedený na obr. 8.

Z obrázku vyplýva, že v roku 1995 očakávaný nárast podielu príjmov rozpočtov obcí na HDP v rozsahu okolo 1.5 percenta nestačí na to aby zabezpečil takú dynamiku vývoja podielu neinvestičných výdavkov na výkon samosprávnych funkcií, aká bola v rokoch predchádzajúcich. Je potrebné počítať s tým, že kým tento podiel v roku 1994 narástol o takmer 9 percent, tak v roku 1995 možno počítať iba s nárastom okolo 2 percent. Odzrkadlí sa to na rozsahu a kvalite výkonu samosprávnych funkcií. Ich zníženie môže spo-

¹⁵ Skúsenosti ukazujú, že dosiahnutie vyšej efektívnosti prerozdeľovania verejných financií na úrovni územných samospráv spočíva vo zvýšení podielu obcí na daňových výnosoch a znížení závislosti rozpočtov obcí na štátnom rozpočte. Potrebné financovanie odkázaných regiónov sa pritom uskutočňuje prostredníctvom osobitného štátneho fondu.

¹⁶ Daných najmä nedáňovými príjmami z činnosti obcí.

maliť postup transformácie v regiónoch, prispieť k pribrzdeniu rozvoja ich ekonomík a zvýšiť sociálne pnutie.

obr. 8

Celkovo možno konštatovať, že existujúci mechanizmus prerozdeľovania finančných prostriedkov medzi obcou a štátom nepostačuje na rozvoj výkonu samosprávnych funkcií obcí. Podiel obci na daňových výnosoch je nedostatočný. Túto nedostatočnosť vzhľadom na nízku výkonnosť dôchodkotvorných procesov v ekonomike nie je schopný nahradíť ani prudký nárast nedaňových príjmov, súvisiacich s činnosťou obcí. Je to preto všetkým dôsledok existujúceho daňového systému, ktorý na úkor rozpočtov obcí koncentruje pri nadmernom finančnom zaťažení domácností a podnikateľských subjektov drívnu väčšinu daňových výnosov do štátneho rozpočtu. Týmto spôsobom potláča nie iba rozvoj výkonnosť dôchodkotvorných procesov v národnom hospodárstve ale aj celkový rozvoj na úrovni regiónov.

6. Základné rámce vývoja finančnej situácie komunálnej sféry

Financovanie ekonomickej vývoja na úrovni regiónov Slovenska je determinované fungovaním systému verejných financií a objemom finančného kapitálu alokovaného v regiónoch, ktorý je určený na projektové financovanie.

V podmienkach existujúceho systému verejných financií rozpočty obcí zostavené z vlastných príjmov kryjú len časť výdavkov. Pretože podiel obcí na daňových výnosoch je nedostatočný, značnú váhu vo financovaní komunálnych potrieb zohrávajú finančné prostriedky, ktoré sú prerozdeľované cez štátны rozpočet. Táto váha je v hľadisku jednotlivých regiónov diferencovaná a úzko súvisí s ekonomickou výkonnosťou príslušného regiónu. Situáciu v oblasti príjmov rozpočtov obcí na úrovni jednotlivých okresov a ich vzťah k ekonomickej výkonnosti okresov charakterizujú podieľy príjmov rozpočtov obcí na nominálnom HDP vytvorenom v okresoch. Ich vývoj v nadväznosti na predchádzajúce roky vyjadruje tab. 5.

tab. 5 Podiel príjmov rozpočtov obcí na HDP vytvorenom v okrese v %

Okres	Skutočnosť		Prognoza
	1993	1994	
Banská Bystrica	3,5	3,4	3,5
Bardejov	3,7	6,4	8,3
Bratislava	1,0	0,8	0,8
Bratislava-vidiek	9,3	6,2	6,3
Čadca	14,9	10,0	10,2
Dolný Kubín	7,4	6,7	6,9
Dunajská Streda	8,6	5,1	5,2
Galanta	5,9	4,2	4,2
Humenné	6,4	5,5	5,6
Komárno	7,9	5,5	5,6
Košice	2,2	1,9	1,9
Košice-vidiek	19,2	10,0	10,2
Levice	5,5	4,6	4,7
Liptovský Mikuláš	4,3	3,5	3,6
Lučenec	7,8	6,4	6,5
Martin	4,8	5,4	5,5
Michalovce	6,2	6,7	6,9
Nitra	4,4	4,9	5,0
Nové Zámky	7,6	5,0	5,1
Poprad	4,8	4,6	4,7
Považská Bystrica	4,5	4,2	4,3
Prešov	6,8	6,1	6,2

Okres	Skutočnosť		Prognóza 1995
	1993	1994	
Prievidza	3,5	4,0	5,1
Rimavská Sobota	9,2	7,7	7,8
Rožňava	6,0	7,2	9,2
Senica	3,7	3,6	3,7
Spišská Nová Ves	8,3	7,9	8,1
Stará Ľubovňa	10,6	7,2	7,4
Svidník	12,6	11,1	11,4
Topoľčany	6,0	5,7	5,8
Trebišov	6,7	9,2	11,6
Trenčín	4,1	2,9	3,0
Trnava	2,7	2,8	2,9
Veľký Krtíš	9,6	7,3	7,4
Vranov nad Topľou	7,4	9,1	11,7
Žiar nad Hronom	4,6	4,1	4,2
Žilina	5,0	3,7	3,8
Zvolen	5,4	5,4	5,5

Ukazovatele uvedené v tab. 5 predstavujú náročnosť HDP vytvoreného v okrese na objeme verejných financií prerozdeľovaných prostredníctvom rozpočtov obcí v okrese¹⁷. Sú vyjadrením vzťahu verejných financií prerozdeľovaných prostredníctvom rozpočtov obci v okrese k ekonomickej výkonnosti okresu. Čím je podiel príjmov rozpočtov obcí na HDP vytvorenom v okrese nižší, tým je nižšia aj váha obecných financií na finančnej obsluhe reálnych ekonomických procesov v okrese a opačne.

Z tab. 5 vyplýva, že trvale najnižšiu hodnotu tohto podielu majú okresy Bratislava, Košice, Trnava a Trenčín. Sú to tie okresy SR, ktorých ekonomická výkonnosť meraná vytvoreným HDP na obyvateľa v okrese, je najvyššia a pohybuje sa v rozmedzí 109 až 425 percent v porovnaní s celoslovenským priemerom. Vytvára sa v nich viac než 51 percent HDP ekonomiky Slovenska, pričom príjmy rozpočtov obcí v týchto okresoch sa podielajú na celkovom príjme rozpočtov obcí Slovenska necelými 21 percentami. Na druhej strane najvyššiu hodnotu uvedeného podielu majú okresy s najnižšou hodnotou ekonomickej výkonnosti. Sú to predovšetkým okresy Vranov nad Topľou, Trebišov, Svidník, Čadca a Košice-vidieck. Ekonomická výkonnosť týchto okresov sa pohybuje v rozmedzí 28 až 32 percent celoslovenského priemu. Ich podiel na tvorbe HDP je menší než 3 percentá,

¹⁷ Napr. v okrese Nové Zámky na využenie 100 SK hrubého domáceho produktu v roku 1994 bolo potrebných prostredníctvom rozpočtov obcí v tomto okrese prerozdeliť 5 Sk.

pričom podiel príjmov rozpočtov obcí v týchto okresoch na celkovom príjme rozpočtov obcí Slovenska predstavuje takmer 9 percent. Z hľadiska súčasného vývoja uskutočnené analýzy ukazujú, že jednopercentné zvýšenie ekonomickej výkonnosti okresu znižuje podiel príjmov rozpočtov obcí na HDP vytvorenom v okrese zhruba o 1,1 percenta. Znamená to vyšiu závislosť okresov s nižšou ekonomickou výkonnosťou a nižšiu závislosť okresov s vyššou ekonomickou výkonnosťou od obecných financií.

Existujúce prerozdeľovanie finančných prostriedkov medzi obcou a štátom neumožňuje v dostatočnej miere zohľadniť závislosti jednotlivých okresov od verejných finančí. V súčasných podmienkach nedostatočných vlastných príjmov rozpočtov obcí dochádza potom k trvalému nedostatku finančných zdrojov, čo okrem neumožnenia tvorby dlhodobých vlastných stratégii konzervuje nízku ekonomickú výkonnosť a neumožňuje upevnenie, resp. ďalší rozvoj nadpriemernej ekonomickej výkonnosti.

Zdá sa, že riešenie uvedeného problému spočíva najmä v stabilizácii príjmovej časti rozpočtov obcí a v znižení ich závislosti na štátom rozpočte. Osobitná úloha v tejto oblasti pripadá územnej diferenciácii niektorých typov daní, zvýšeniu právomoci územných orgánov o rozhodovanie o daniach (najmä so zreteľom na dane z nehnuteľnosti) a postupnému nahradeniu dotácií zo štátneho rozpočtu zvýšením podielu obcí na výnose priamych i nepriamych daní. Toto riešenie však presahuje rámcu roka 1995.

Podobne presahuje horizont roku 1995 aj aktivizácia tých príjmov rozpočtov obcí, ktoré súvisia s postupom transformačného procesu. Ide najmä o PRÍJMY Z privatizácie komunálnych podnikov a príjmy z odpredaja komunálnych bytov do osobného vlastníctva.

Je všeobecne známe, že napriek neúmernej záťaži, ktorú pre hospodárenie obcí predstavuje starostlivosť o bytový fond, odpredaj obecných bytov sa rozbieha iba veľmi pomaly. Ide o komplex problémov súvisiacich so štruktúrou obecného bytového fondu podľa veľkosti sídel, s financovaním údržby bytového fondu, financovaním novej bytovej výstavby atď., pričom tieto problémy zastrešuje absencia funkčnej štátnej bytovej politiky. Neriešenie problémov v tejto oblasti sa prejavuje v klesajúcim záujme o kúpu obecných bytov. Pre rok 1995 nie je možné očakávať taký posun v tejto oblasti, ktorý by sa výraznejšie prejavil na príjmovej stránke obecných rozpočtov.

V roku 1995 možno na úrovni komunálnej sféry predpokladať ďalší nárast prutia v oblasti verejných finančí. Dôležitú úlohu pri jeho riešení by mohlo zohrať aj lepšie finančné využitie majetku obcí. Možno ho použiť ako záruku pri emisii komunálnych dlhopisov,

čím sa tieto stávajú kvalitnými cennými papiermi, po ktorých je reálny dopyt. Ďalším zdrojom príjmov by sa mohla stať majetková účasť v podnikoch sídliacich v regióne, čo však vyžaduje dôslednejšie presadzovanie záujmov obcí v procese privatizácie. K zmierneniu uvedeného pnutia by mohlo tiež prispieť vylepšenie prerozdeľovania verejných financii cez rozpočty obcí a zvýšenie efektívnosti ich výdavkových častí. Ide predovšetkým o zniženie podielu tých finančí na rozpočtoch obcí, ktoré súvisia s finančnou obsluhou rozpočtových a príspevkových organizácií patriacich pod kompetenciu územných orgánov ako aj presmerovania časti dotačných a subvenčných výdavkov do oblasti poskytovania mäkkých úverov a záruk pre podnikateľskú sféru.

Ukazuje sa tak, že možnosti rozpočtov na všetkých úrovniach budú v roku 1995 obmedzené. Lepší prístup však bude ku zdrojom projektového financovania, ktoré môže nadobúdať podobu:

- bankových úverov domácich aj zahraničných,
- ziskavania prostriedkov prostredníctvom kapitálového trhu (emisiou obligácií a akcií),
- účasti na úverových schémach pre podporu malého a stredného podnikania, na schémach aktívnej politiky zamestnanosti a ďalších formách externej pomoci v rámci regionálnej politiky štátu.

Ako už bolo konštatované v časti 3, dostupnosť úverových zdrojov prostredníctvom tuzemských bankových subjektov, najmä zdrojov pre financovanie dlhodobých investícii, sa v roku 1995 ešte výraznejšie nezmení. Navýše dostupnosť úverov najmä pre menšie pre subjekty v okresoch bude závisieť aj od siete pobočiek a expozitúr báň v danom okrese a od ochoty centrál jednotlivých báň alokovať do regiónu externé zdroje.

Je možné predpokladať zlepšené možnosti pre získanie bankových úverov zo zahraničia. Vzhľadom na tendenci uvoľnenia menovej politiky a dynamický rast devízových rezerv je možné očakávať uľahčenie povoľovacej procedúry zo strany Národnej banky Slovenska. Získanie úveru zo zahraničia je však možné predpokladať len v prípade pokračujúcej ochoty štátu preberať záruky za úvery a teda pôjde o politicky podmienenú záležitosť. Predpoklady pre získanie úveru zo zahraničia majú najmä podniky s jasou finančnou pozíciou, schopné preukázať možnosti dynamického rozvoja¹⁸.

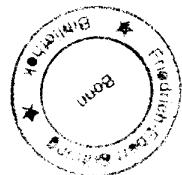
¹⁸ Pre zaujímavosť je možné uviesť, že hlavným zdrojom prílivu zahraničného kapitálu do ekonomiky ČR v roku 1994 boli práve úvery podnikom poskytnuté zahraničnými finančnými inštitúciami.

Alternatívnym zdrojom prostriedkov pre investície je kapitálový trh, resp. financovanie prostredníctvom emisie dlhopisov a akcií (v prípade podnikov). Úspešné emisie dlhopisov aj navršovanie majetku viacerých akciových spoločností emisiou akcií v roku 1994 ukazujú, že v ekonomike Slovenska existujú určité voľné dlhodobé finančné zdroje, ktoré však hľadajú málo rizikové použitie. Táto cesta je využiteľná (podobne ako v prípade úverov poskytovaných zahraničnými bankovými subjektami) najmä tým podnikmi, ktoré dokážu poskytnúť vierohodné informácie o svojej finančnej pozícii a perspektívach rozvoja. Komunálne dlhopisy majú predpoklady byť kvalitnými cennými papiermi v prípade, ak sa vyrieší spôsob ich ručenia majetkom obcí (miest). Nízka likvidita kapitálového trhu a jeho nízka funkčnosť však obmedzujú využitie tzv. špekulačného kapítalu¹⁹ pre financovanie prostredníctvom kapitálového trhu, pretože negarantujú možnosť predaja cenných papierov na kapitálovom trhu.

Pokiaľ ide o podporné úverové schémy určené na podporu malých a kapitálovovo nedostatočne vybavených podnikov, prípadne na poskytnutie štartovacieho kapítalu pre podnikanie a na tvorbu nových pracovných miest, situácia v tejto oblasti sa v druhej polovici roka 1994 podstatne zlepšila. Postupne sa vytvárala sieť podporných a poradenských inštitúcií, zároveň boli v druhom polroku uvoľnené prostriedky zo štátneho rozpočtu, ktoré umožnili odblokovať zdroje poskytované zo zahraničia (viazané na účasť aj domáčich zdrojov na financovaní konkrétnych projektov).

Pre rok 1995 je možné očakávať ďalšie zlepšenie prístupnosti týchto zdrojov. Keďž ovým problémom sa stáva informovanosť podnikateľských subjektov o existujúcich schémach aj značná administratívna náročnosť získania zdrojov prostredníctvom podporných schém. Týmto oblastiam je potrebné aj z pozície regionálnych autorít venovať trvalo pozornosť nielen smerom do vnútra regiónu (podpora pri formovaní informačnej infraštruktúry pre túto oblasť), ale aj smerom k centru (tlak na odstraňovanie nedostatkov vo fungovaní týchto schém).

¹⁹ Kalkulujúceho nie s úrokovými, ale s kapitálovými výnosmi

7. Záver

Kým ekonomický rast dosiahnutý v roku 1994 bol založený na zvýšenej dynamike vývozu v porovnaní s dovozom, tak v roku 1995 je šanca na to, aby možný rast hospodárstva bol založený okrem zahraničného obchodu aj na raste hrubej tvorby kapitálu a konečnej spotreby domácností. Racionalita doterajšieho správania NBS umožňuje pritom predpokladať, že v nadväznosti na dosahované výsledky vo ekonomickom vývoji dôjde k miernemu uvoľneniu menovej reštrikcie. V dôsledku potreby podporiť tvorbu dlhodobých zdrojov možno očakávať zmenu úrokovej politiky komerčných bank. Je reálne predpokladať, že úrokové sadzby (nominálne) sa v roku 1995 mierne znížia, dostupnosť najmä dlhodobejších úverov prostredníctvom komerčných bank ziskavajúcich zdroje na Slovensku sa však výraznejšie nezmení.

Pre komunálnu sféru možnosti hospodárskeho oživenia, resp. upevnenia naštartovaného hospodárskeho rastu budú naďalej regionálne výrazne diferencované. Táto diferenciácia úzko súvisí s ekonomickou výkonnosťou jednotlivých regiónov a s úrovňou ich doterajšej celkovej transformačnej adaptácie. V správaní sa komunálnej sféry na jednej strane už bude možné viac kalkulovať so stabilizujúcim vplyvom znižujúcej sa inflácie, na strane druhej zas bude treba rátať aj so stupňujúcim pnutím vyvolaným najmä rozpočtovým hospodárením a vysokou nezamestnanosťou.

Z hľadiska vývoja ekonomickej výkonnosti jednotlivých okresov (vyjadrenej HDP na obyvateľa), charakteristickou črtou bude zachovanie základných proporcii dosiahnutých v roku 1994. Tendencie vývoja zaznamenané za obdobie 1993-1994 budú pokračovať. Podiel jednotlivých okresov na HDP za Slovensko, pre ktoré bol charakteristický rast HDP na obyvateľa pri raste miery nezamestnanosti sa mierne zníži, okresov, pre ktoré bol charakteristický rast HDP na obyvateľa pri poklese miery nezamestnanosti sa mierne zvýši a okresov, pre ktoré bol charakteristický pokles HDP na obyvateľa pri raste miery nezamestnanosti, sa zníži minimálne. Vývoj ekonomickej výkonnosti a prípadné zniženie miery nezamestnanosti v niektorých okresoch bude závisieť od využitia lepších východiskových podmienok v roku 1995 v porovnaní s rokom 1994 v rámci makroekonomického prostredia, ktoré súvisia s dynamizovaním vývoja investícií. Mimoriadny význam má vytváranie primeraných podmienok vo finančnej, organizačnej a informačnej oblasti predovšetkým v tých regiónoch, v ktorých zefektívnenie využívania ich potenciálu vytvára predpoklady pre dynamizovanie exportu. V roku 1995 však ešte nemožno očakávať výrazné zvýšenie ekonomickej výkonnosti vo väčšine okresov.

V rámci všeobecnej decentralizácie prerozdeľovania verejných financii na úrovni štátneho rozpočtu dochádza vo vzťahu k miestnym samosprávam k uplatneniu centralizačných tendencií, prejavujúcich sa tak v spomalení rastu podielu rozpočtov obcí na jadre verejných rozpočtov ako aj vo zvýšení závislosti rozpočtov obcí na štátom rozpočte. Je to dôsledok existujúceho daňového systému, ktorý namiesto toho, aby viac finančných prostriedkov pochádzajúcich z výnosov daní ponechal v regiónoch, koncentruje ich v štátom rozpočte, odkiaľ sa ich časť prostredníctvom centrálneho prerozdeľovania vracia späť do regiónov. Tým sa prerozdeľovaci proces komplikuje a jeho efektivnosť sa znižuje.

Podiel obcí na daňových výnosoch je nedostatočný. Túto nedostatočnosť vzhladom na nízku výkonnosť dôchodkotvorných procesov v ekonomike nie je schopný nahradíť ani prudký nárast nedaňových príjmov, súvisiacich s činnosťou obcí. Očakávaný nárast podielu príjmov rozpočtov obcí na HDP v rozsahu okolo 1,5 percenta nestačí na to, aby zabezpečil takú dynamiku vývoja podielu neinvestičných výdavkov na výkon samosprávnych funkcií, aká bola v rokoch predchádzajúcich. Odzrkadli sa to na rozsahu a kvalite výkonu samosprávnych funkcií. Ich zniženie môže spomaliť postup transformácie v regiónoch, prispieť k pribrzdneniu rozvoja ich ekonomík a zvýšiť sociálne pnutie.

Dôležitú úlohu pri riešení pnutia v oblasti verejných financii na úrovni komunálnej sféry by mohlo zohrať aj lepšie finančné využitie majetku obcí. Ďalším zdrojom príjmov by sa mohla stať majetková účasť v podnikoch sídliacich v regióne, čo však vyžaduje dôslednejšie presadzovanie záujmov obcí v procese privatizácie. K zmierneniu uvedeného pnutia by mohlo tiež prispieť vylepšenie prerozdeľovania verejných financii cez rozpočty obcí a zvýšenie efektívnosti ich výdavkových častí. Ide predovšetkým o zniženie podielu tých financií na rozpočtoch obcí, ktoré súvisia s finančnou obsluhou rozpočtových a prispevkových organizácií patriacich pod kompetenciu územných orgánov ako aj presmerovania časti dotačných a subvenčných výdavkov do oblasti poskytovania mäkkých úverov a záruk pre podnikateľskú sféru.

Možnosti rozpočtov na všetkých úrovniach budú v roku 1995 obmedzené. Lepší prístup však bude ku zdrojom projektového financovania, ktoré môže nadobúdať podobu:

- bankových úverov domácich aj zahraničných,
- ziskavania prostriedkov prostredníctvom kapitálového trhu (emisiou obligácií a akcií),
- účasti na úverových schémach pre podporu malého a stredného podnikania, na schémach aktívnej politiky zamestnanosti a ďalších formách externej pomoci v rámci regionálnej politiky štátu.

Napriek neúmernej záťaži, ktorú pre hospodárenie obcí predstavuje starostlivosť o bytový fond, odpredaj obecných bytov sa rozbieha iba veľmi pomaly. Ide o komplex

problémov súvisiacich so štruktúrou obecného bytového fondu podľa veľkosti sídel, s financovaním údržby bytového fondu, financovaním novej bytovej výstavby atď., pričom tieto problémy zastrešuje absencia funkčnej štátnej bytovej politiky. Neriešenie problémov v tejto oblasti sa prejavuje v klesajúcom záujme o kúpu obecných bytov. Pre rok 1995 nie je možné očakávať taký posun v tejto oblasti, ktorý by sa výraznejšie prejavil na prijmovej stránke obecných rozpočtov.

Celkovo je teda možné konštatovať, že rok 1995 bude charakteristický takým postupným ožívaním ekonomík regiónov, ktoré sa však ešte neprejaví v zlepšení finančnej pozicie výkonu samosprávnych funkcií. Odlišnosti vo východiskovej pozícii jednotlivých regiónov môžu viesť k prehľbovaniu diferencií v ich ekonomickej výkonnosti a teda aj v sociálnej situácii obyvateľstva. So zvýšenou naliehavosťou preto vystupuje do popredia potreba rozpracovania štátnej regionálnej politiky orientovanej na diferencovanú podporu rozvojových potenciálov jednotlivých regiónov. Potreba modifikácie daňového systému v smere zabezpečenie vyššej miery samostatnosti finančnej obsluhy na úrovni regiónov je nutnou súčasťou takto chápanej regionálnej politiky.